

Проф. др Дејан Д. Антић*

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

Стефан Стојановић**

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

РАЗОТКРИВАЊЕ РАВНОГОРСKE ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ПОЉАНИЧКОМ И МАСУРИЧКОМ СРЕЗУ КРАЈЕМ 1942. И ПОЧЕТКОМ 1943. ГОДИНЕ

Апстракт: Рад се бави настанком и разоткривањем Равногорске организације у Масуричком и Пољаничком срезу крајем 1942. и почетком 1943. године. На основу до сада непознатих архивских извора, анализирају се мере које је бугарска окупациона власт применила у откривању и елиминацији припадника Равногорског покрета на наведеном подручју. Истраживање обухвата хронологију догађаја, методе идентификације и праћења чланова покрета, као и карактер и обим репресије, укључујући хапшења, депортације и погубљења, и њихове последице по даљи развој организације. Рад доприноси бољем разумевању историје Равногорског покрета и Југословенске војске у отаџбини на територији југоисточне Србије.

Кључне речи: Масурица, Пољаница, Равногорски покрет, бугарска окупација, Други светски рат, југ Србије.

*

Покушаји стварања Равногорске организације на југу Србије

Одлука генералштабног пуковника Драгољуба М. Михаиловића од 15. априла 1941. године да остатке Брзог одреда Друге армије поведе у шуму и настави борбу против окупатора представљала је прекретницу у историји Другог светског рата на територији Југославије. Од тог тренутка, пуковник Михаиловић је кренуо путем изградње покрета отпора. Првобитни циљ кретања његове групе била је планина Рудник, али је донета одлука да се трупе стационирају на Равној гори, на планини Сувобор, где су стигле 11. маја 1941. Ту је пуковник Михаиловић формирао

* dejan.antic@filfak.ni.ac.rs

** stefanstojanovic908@gmail.com

свој штаб, а само место Равна гора дало је име читавом покрету, који је од тог тренутка био у настајању.¹ Ратни планови Војске Краљевине Југославије предвиђали су, у случају непријатељске агресије на земљу, организовање герилског отпора у позадини непријатељских снага. Основу за планирање таквог вида ратовања представљао је *Упут за четничко ратовање* из 1929. године, који је сачинило Министарство војске и морнарице, док су прве герилске јединице формиране оснивањем Четничке команде 8. маја 1940. године.² Међу официрима, подофицирима и војницима који су стигли на Равну гору налазила се и група Јужносрбијанаца, из Првог четничког батаљона мајора Миодрага Палошевића.³ Вест о постојању непредате југословенске војске брзо се проширила, па је на Равну гору пристигао велики број официра, војника и других лица. У различите крајеве Србије слати су делегати с овлашћењима пуковника Михаиловића, који се позивао на наређења Врховне команде од 6. априла 1941. године ради организовања додељених реона.⁴ Средином јуна пуковник Михаиловић довршио је формирање Команде војно-четничких одреда, која је формално призната од стране југословенске владе у избеглиштву средином новембра исте године.⁵

Упоредо са деловањем пуковника Михаиловића, војвода Коста Миловановић Пећанац стварао је сопствену герилску организацију, чији се центар налазио у Топлици, Косаници и Јабланици. Дан уочи почетка рата, Пећанац је одлуком министра војске и морнарице постављен за команданта свих четничких одреда, са задатком да организује герилску борбу дуж линије Рашка – стара тромеђа (српско-турско-бугарска граница), али и у дубини територије, ка северу и југу Србије. Јакe герилске традиције на овом подручју, учешће у Топличком устанку, положај председника *Удружења*

¹ Коста Николић, *Историја Равногорског покрета*, књига I, Београд 2014, 54-57.

² За команданта *Четничке команде*, постављен је бригадни генерал Михаило С. Михаиловић. На захтев Влатка Мачека назив Команде промењен је у *Јуришна команда*, да би поново био враћен 1. априла 1941. године. Штаб команде налазио се у Петроварадинској тврђави у Новом Саду. У свом саставу команда је имала шест батаљона, док је седми био у формирању од почетка априла. Види: *Dragan Tešić, „Gerilski rat u planovima Vojske Kraljevine Jugoslavije”*, *Istorija 20. veka*, 2/1995, Beograd 1995, 91–101; Aleksandar Životić, „Četničke jedinice Vojske Kraljevine Jugoslavije”, *Istorija 20. veka*, 1/2011, Beograd 2011, 40–46.

³ Остаци Првог јуришног батаљона, којим је командовао мајор Миодраг Палошевић, придружили су се пуковнику Михаиловићу 28. априла у околини Хан Пијеска. У тој групи од 11 војника и официра били су и артиљеријски поручник Божидар Илић, родом из Дебра, потпоручник Павле Мешковић из Охрида, и неколико подофицира из Крушевачког војног округа. *Књига о Дражи*, приредио: Радоје Ј. Кнежевић, свеска I, Виндзор 1956, 7–8, 11, 30, 63.

⁴ Александар Динчић, Дејан Антић, „Организација војних формација Југословенске војске у отаџбини у Македонији”, *Баштина*, свеска 41, Лепосавић 2016, 213–214.

⁵ К. Николић, *Историја...*, I, 66, 57, 185.

четника за слободу и част отаџбине, као и овлашћења добијена од војног врха, омогућили су Пећанцу да окупи значајну герилску формацију. Поред тога, формирао је и Горски штаб, који се налазио на планини Соколовици.⁶

Михаиловић је настојао да оствари сарадњу са Пећанцем у циљу обједињавања свих националних снага отпора. Пре доласка на Равну гору, у лесковачки и власотиначки крај упућен је 26. априла артиљеријски капетан Миодраг Ђорђевић, са овлашћењем да се повеже са Пећанцем и прошири организацију на подручје Пчиње, Козјака и даље према Македонији. По доласку у јужну Србију, Ђорђевић се повезао са Пећанцем, који га је именовао за војводу Пчињског, чиме га је везао за свој покрет. Тиме се његова мисија неславно окончала.⁷ У међувремену, у Нишу је формиран илегални центар.⁸ Почетни неуспеси нису обесхрабрили пуковника Михаиловића. Средином јула, Михаиловић је послао писмо Пећанцу у коме му је изнео смернице за рад и поделу зона деловања. У Пећанчев штаб у селу Барлову стигао је Павле Мешковић са новом понудом за сарадњу, коју је Пећанац одбио. Након тога, Мешковић је крајем августа боравио у околини Лесковца, Власотинца, Грделице и Дољевца, где је настојао да се повезује са војводама Косте Пећанца. Успео је да успостави контакт и са Петрушем Стефановићем, будућим организатором Равногорског покрета у области Пчиње и Козјак планине.⁹ Иако је устанак свечано проглашен 28. јуна, Пећанац је своје одреде ставио на располагање влади генерала Милана Недића, што је изазвало незадовољство код појединих његових војвода на југу Србије и усмерило их на сарадњу са Равногорским покретом.¹⁰ У пролеће 1942. године, доласком мајора Раослава Ђурића на југ Србије,

⁶ Momčilo Pavlović, „Kosta Milovanović Pećanac u Međuratnoj Jugoslaviji”, *Istoriја 20. века*, 2/2000, Beograd 2000, 45–58; Momčilo Pavlović, Nemaња Mитровић, „Kosta Milovanović Pećanac и формирање четничке организације на југу Србије 6. април–27. август 1941. године”, *Лесковачки зборник*, XLI, Лесковац 2021, 175–183.

⁷ Активни артиљеријски капетан I класе Миодраг Ђорђевић био је родом из околине Зајечара. Пре рата службовао је у Врању. По доласку на југ Србије постављен је од Косте Пећанца за војводу Пчињског, а затим за команданта лесковачког четничког одреда. Ухапшен је почетком 1942. године од стране Немаца због наводне пљачке. Казну је служио у Казненом заводу у Нишу, одакле је побегао и прикључио се равногорским јединицама. А. Динчић, Д. Антић, *нав. дело*, 214; Живан Стојковић, Хранислав Ракић, Никола Илић, *Четници у Лесковачком крају 1941–1944.*, Лесковац 1993, 18, 55.

⁸ К. Николић, *Историја...*, I, 59.

⁹ *Књига о Дражи...*, 64–66; А. Динчић, Д. Антић, *нав. дело*, 215.

¹⁰ Током јесени 1941. године било је више покушаја повезивања војвода из Јабланице са пуковником Михаиловићем. Најдаље је у раду отишао војвода медвеђски Михајло Арсић, који је добио овлашћење за рад у осам срезова. Међутим, Арсић је ухапшен од стране Козјачког четничког одреда 25. марта 1942. године у Селу Мркоњу. Стрелан је на Бубњу.

започео је интензивнији рад на стварању Равногорске организације и у Масуричком и Пољаничком срезу.

Стварање равногорске организације у масуричком и пољаничком срезу

Државни удар извршен у Београду 27. марта 1941. године изненадио је нацистички државни врх. Истог дана, немачки фирер Адолф Хитлер донео је одлуку и издао наређење за потпуно војно и политичко уништење Југославије. У Хитлеровој Директиви број 25, предвиђен је главни напад на Југославију из два правца: из Софије ка Нишу и Београду, и из правца Ријеке и Граца. Хитлер је рачунао на то да ће предстојећи рат против Југославије бити прихваћен са одушевљењем у Мађарској и Бугарској.¹¹ Општи напад отпочео је 6. априла 1941. године. Део фронта на граници према Бугарској бранио је Власински одред, чији се штаб налазио у Сурдулици, обезбеђујући правац Стрезимировци – Клисуре – Власина – Сурдулица – Владичин Хан. Одред је пружао отпор до 9. априла, када се повукао у правцу Грделице. У Сурдулицу су 12. априла ушла два немачка војника на моторциклима. Представници општинских власти предали су им власт, након чега су се немачки војници, после кратког задржавања, упутили ка Владичином Хану.¹²

Према Хитлеровим Привременим смерницама за поделу Југославије било је предвиђено уступање дела југословенске територије Бугарској. Бугарски генералштаб примио је 18. априла обавештење да је бугарским трупама дозвољено запоседање југословенске територије.¹³ Бугарске јединице су већ сутрадан отпочеле окупацију додељеног подручја. Један од правца наступања Бугара била је линија Трн – Клисуре – Сурдулица – Врање и даље ка Куманову. Већ након недељу дана у Скопљу је отпочела са радом бугарска окупациона администрација.¹⁴ Окупирана територија

¹¹ Ferdo Čulinović, *Slom stare Jugoslavije*, Zagreb 1958, 145–152.

¹² Милош Жикић, „Лесковац и околина у Априлском рату”, *Лесковачки зборник*, LIX, Лесковац 2019, 294–299; Јован Манасијевић, *Сурдулица у НОБ: сећања учесника, књига I*, Сурдулица 1986, 12.

¹³ Хитлер је *Привременим смерницама* предвидео да се у подручје насељено „бугарским Македонцима“ припоји Бугарској, а да ће привремене границе одредити Врховна Команда Вермахта. Команда немачке XII армије известила је бугарски генералштаб да бугарске јединице могу окупирати у прво време територију до линије Пирот – Врање – Скопље – ток Вардара. F. Čulinović, *нав. дело*, 154–155; *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том XII.; књига 1, Vojnoistorijski zavod, Beograd 1973, 21–22.

¹⁴ За овај подухват предвиђена је бугарска V армија под командом генерала Николе Михова. Окупацију подручја северно од линије Крива Паланка-Куманово- Качаник извршила је бугарска 1. брза дивизија и делови 7. дивизије.

је анектирана низом правних аката у наредним месецима. Уведена је нова административна подела на области, срезове (буг. околија), а чиновнички апарат доведен је из Бугарске. На територији масуричког и пољаничког среза формиран је Сурдулички срез (буг. Сурдулишка околија) са око 1.745 km² површине и око 22.000 становника, према бугарским проценама. Овај срез био је потчињен скопској области, а од 1943. године врањској области. Сурдулички срез имао је две градске и шест сеоских општина.¹⁵

Бугарске окупационе власти имале су негативан став према српским патриотским удружењима, а нарочито према четничким организацијама, које су сматрали за непријатеље бугарске пропаганде у Македонији током међуратног периода. Током 1941. године, на анектираној територији у областима Пореча, Струмице, Скопске Црне Горе и Козјака, појављују се српски четнички одреди. Поједине војводе успеле су да остваре везу са Костом Пећанцем; међу њима и Јордан Кимић, којег је Пећанац именовао за војводу Козјачког.¹⁶ Према обавештењима добијеним од бугарског железничког представника у Лесковцу, командант бугарског граничног одсека у Пироту је 20. августа 1941. године известио претпостављене да се на подручју Врања, Лесковца и Ниша крећу прерушени српски четници, представљајући се као трговци стоком и намирницама. Такође је наведено да су се жене из сеоских домаћинстава ангажовале као курири, одржавајући везу између четника и јатака. Оружани сукоби између четника Косте Пећанца и бугарских граничара дуж демаркационе линије нису били ретки. Један од таквих сукоба забележен је 18. октобра 1941. године, у близини села Свође.¹⁷

Југословенски официри и војници који су током Априлског рата 1941. године избегли заробљавање, постепено су се враћали у своја места. Међу њима су били и активни коњички капетан друге класе Јован С. Стевановић¹⁸ и

Види: *Българското управление във Вардарска Македоня (1941-1944)*: документален сборник, Софија 2011, 20–22, 25.

¹⁵ Бугарски окупациони Сурдулички срез имао је следеће општине: сурдуличку, власинску, владичинханску, белишевску, цепску, предејанску и ораовачку. Према: Александар Трајковић, *Свитање над Моравом: Врање у НОБ*, Слобода, Београд, 1976, 94; Miroslav Stojiljković, „Bugarska kao saveznica sila Osovine u okupaciji Srbije”, *Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX veku*, zbornik radova 2, Београд 1982, 249, 262–266; *Българско управление...*159.

¹⁶ *Исто*, 51.

¹⁷ Централен државен архив – Софија, Фонд: Полицејски архив – Общи дела - 2123К, опис 1, архива единица 215Т1, лист 89, 107, 158. (=ЦДА, ф, оп, а.е, л) *Донесение от командира на 2-ри граничен участък от 25. август 1941. година до началника на първа армейска област.*

¹⁸ Јован С. Стевановић, Нижу школу Војне Академије уписао је 1928. године. У чин коњичког потпоричника унапређен је 1931. године, када је постављен за водника 1. коњичког пука „Обилић“. На сопствену молбу премештен је за водника

активни пешадијски потпоручник Живојин П. Митић,¹⁹ обојица из Сурдулице и међусобно у сродству. Пошто су бугарске окупационе власти издале наређење да се сви припадници бивше југословенске војске пријаве окупатору, Стевановић и Митић су се скривали код рођака: капетан Стевановић у селу Алакинац, а потпоручник Митић код сестре у Сурдулици. Боравак у илегални искористили су за успостављање првих облика организације у околним селима, делимично на сопствену иницијативу. У том раду ослањали су се на помоћ блиских сарадника: Милана Николића и Добривоја Станковића, бившег шумара. Њихове активности додатно је олакшавала чињеница да је у овом крају и пре рата деловало *Удружење четника за слободу и част отаџбине*. У августу 1941. године, на подручју Масуричког среза боравио је и војвода Јордан Кимић, који је у селу Јелашница формирао четнички штаб. Током јесени 1941. и почетком 1942. године, Митић и Стевановић више пута су илегално прелазили демаркациону линију. У Власотинцу су успоставили контакт са Добривојем Николићем из села Козница, који је пре рата био жандарм и граничар. Активност ових официра није остала непримећена од стране локалних комунистичких структура, које су настојале да их у томе омету. Потпоручник Митић и Ђорђе Николић планирали су да у периоду од 7. до 9. јануара 1942. године одрже низ састанака у селима Доње Романовце, Алакинце, Дугојница, Сувојница, Јелашница, Рђавица, Стајковце и Ново Село. Међутим, чланови месног актива КПЈ из Алакинца сазнали су за тај план и ометали одржавање скупова.²⁰ Ипак, управо на овом простору, током 1942. године, почеће да се формира прва равногорска организација у Масуричком срезу.

Интензивније активности на формирању равногорске организације у јужној Србији започеле су у пролеће 1942. године, доласком генералштабног мајора Радослава Ђурића. Он је крајем марта стигао на подручје Јабланице из рејона Ивањице, у тренутку када је основана и *Команда Јужне Србије – Горски штаб 110*, за чијег је команданта именован управо Ђурић. Почетна организација заснивала се на формирању тројки и инфилтрацији у званичне

у 3. коњички пук *Краљице Марије Румунске*. У чин поручника унапређен је 1935. године. Златном медаљом за војничке врлине одликован је 1936. године као награду за најбоље изведену наставу код војника у 1935. години. У чин капетана II класе унапређен је 1939. године. Погинуо је у обрачуна са органима ОЗНА-е 1944. године. Према: *Службени војни лист*, 21.09.1928, 11; *Службени војни лист*, 1. 10. 1931, 3–12; *Службени војни лист*, 20.10.1933, 12; *Службени војни лист*, 01.10.1935, 3; *Службени војни лист*, 11.04.1936, 6; *Службени војни лист*, 01.10.1939, 2.

¹⁹ Живојин П. Митић, Нижу школу Војне академије уписао је 1935. године. У чин активног пешадијског потпоручника унапређен је 1938. године. *Службени војни лист*, 26.09.1935, 17; *Службени војни лист*, 01. 10. 1938, 5.

²⁰ У Сурдулици је у међуратном периоду постојао и фудбалски клуб *СК „Четник”*. *Сурдулица у НОБ...*, 27–29; *Правда*, 05.08, 1928, 14.

(квистлиншке) формације. У селу Оруглица, Ђурић је успоставио везу са војводом Козјачког четничког одреда, Јорданом Кимићем, кога је придобио за сарадњу.²¹

Крајем априла, мајор Ђурић је известио генерала Драгољуба Михаиловића да се организација активно шири у пет срезова: лесковачком, власотиначком, сурдуличком и владичинханском. Примарни циљ био је избијање у реон Куманова. Током маја месеца у Власотинцу је боравио и потпоручник Живојин Митић.²² Према индиректним показатељима, управо тада је успоставио контакт са мајором Ђурићем, јер се крајем истог месеца ангажовао на организацији терена у Србији, на десној обали Мораве.²³ Истовремено, на анектираној територији под бугарском влашћу спровођена је регрутација српских младића у бугарску војску. Према званичном допису упућеном општинама почетком марта 1942. године, тражено је састављање спискова младића рођених 1922. године.²⁴ У настојању да избегну регрутацију, многи су се склањали у шуме или пребегавали у централну Србију. На подручју Сурдулице, равногорски одреди су примили и заштитили око 60 таквих младића. Као одмазду, бугарске власти су спроводиле репресивне мере над њиховим породицама.²⁵

Формирање равногорских војних јединица у масуричком и пољаничком срезу довршено је крајем септембра 1942. године, када је мајор Радослав Ђурић именовано командни састав бригада и срезова. Потпоручник Живојин Митић постављен је за команданта Масуричке бригаде, док је за среског команданта именован резервни капетан Глигорије Стаменковић.

²¹ *Команда Јужне Србије* формирана је 24. марта 1942. године наредбом генерала Михаиловића. Обухватала је територију Србије јужно од линије Копаоник – Стара Планина, Македонију и Косово и Метохију. Коста Николић, *Историја Равногорског покрета*, књига II, Београд 2014, 13; Ж. Стојковић, Х. Ракић, Н. Илић, *нав. дело*, 64.

²² У Власотинцу је у том периоду формирана равногорска организација чије су руководство чинили финанси Ђурић, и подофицири Војислав Губеровић и Драгиша Богосављевић из Власотинца. Петар Станковић Љуба, *Власотинце и околина у ратовима и револуцији*, Власотинце 1979, 82.

²³ Вероватно се ово односи на Будимира Радојчића, кога је службеница Комесаријата за избеглице Загорка Аранђеловић на саслушању датом пред окупаторским органима 19. септембра 1942. означила као једног од сарадника мајора Ђурића на подручју Ниша и Лесковца. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том XIV, књигас 1, Београд 1981, 275; Раде Ристановић, *Београдски равногорци: Југословенска војска у отаџбини у окупираном Београду 1941-1944*, Београд 2020, 123, 352.

²⁴ Растислав Терзиоски, *Окупацијата на Македонија 1941-1944*, Скопје 2009, 238.

²⁵ Раде Ристановић, Милутин Живковић, Милош Чорбић, *Радио-депеше Југословенске војске у отаџбини*, Београд 2021, 556; *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије*, том VII, књига I, Београд 1952, 445-447.

У Пољаничком срезу, за команданта бригаде одређен је резервни пешадијски поручник Војин Купчарић, а за среског команданта резервни коњички поручник Богољуб Мутавцић. Истовремено, било је предвиђено и формирање корпуса. За команданта будућег Врањског корпуса предложен је капетан друге класе Јован С. Стевановић, који је крајем новембра 1942. године и унапређен. Масуричка бригада је касније ушла у састав Власинског корпуса (Горски штаб 153), док је Пољаничка бригада у наредним реорганизацијама прикључена Јужноморавском корпусу (Горски штаб 165). За команданта Власотиначке бригаде постављен је мајор Душан Мирић.

У оквиру Пчињског округа формиране су и следеће јединице: I Врањска бригада, под командом поручника Миодрага Андрејевића; II Врањска бригада, под командом потпоручника Александра Ђорђевића док је срески командант за подручје Врања био потпоручник Никола Ђорђевић. Прешевску бригаду водио је резервни потпоручник Владимир Јовановић док је за среског команданта Прешева именован резервни потпоручник Милутин Ковачевић. Према наводима Павла Милошевића, I и II Врањска бригада касније су преименоване у Ристовачку и Моравску бригаду. Ипак, постоје докази да је Моравска бригада деловала под тим именом и раније јер су бугарске власти још 1. августа 1942. године заплениле документ, овлашћење потписано од стране капетана Јована Стевановића, у коме се та бригада већ помиње.²⁶

Разоткривање организације

Током лета 1942. године, потпоручник Живојин Митић обилазио је терен Масуричког среза, радећи на успостављању и јачању организације. У томе се ослањао на контакте и везе које је створио током самосталног рада у претходној години. Варошица Сурдулица, као административни центар среза, представљала је полазну тачку за било какву озбиљнију илегалну активност у широј околини. Током тог лета, у Сурдулици је формиран равногорски комитет, у који су ушли свештеник Аранђел Стаменковић из

²⁶ Мајор Радослав Ђурић известио је генерала Михаиловића у депешама од 26. до 27. септембра 1942. године да је поставио команданте срезова. Овом приликом постављени су команданти 19 срезова и бригада, а предвиђена су решења за још 4 среза. Према: Р. Ристановић, М. Живковић, М. Чорбић, *нав. дело*, 567, 592; Павле Милошевић, *Југословенска војска у отаџбини 1941–1945*, Београд 2005, 161-164; ЦДА, Ф. 2123к, оп. 1, а.е. 20, л. 15. *Поверително од областен полицејски началник Асен Богданов изпратено до Дирекција на полицијата оддел Държавна сигурност.*

У складу са политиком бугаризације коју су спроводиле бугарске окупационе власти, бугаризована су и лична имена лица српске националности. ЦДА, ф. 2123к, оп. 1, а.е. 20, л. 1-2, Донесения на областен полицејски началник град Скопие Стефан Симеонов към началника на Държавна сигурност.

Сурдулице, Милан Аризановић из села Алакинце, Јован Митић из Доњег Романовца и Ђорђе Николић из села Козница. У циљу ширења идеја и приближавања циљева Равногорског покрета локалном становништву, организована су јавна окупљања, најчешће током сеоских слава и сабора. На Видовдан 1942. године, потпоручник Митић је у село Доње Романовце стигао са петнаесторицом наоружаних пратилаца. Том приликом је одржао говор окупљеном народу, у коме је истакао да је овлашћен од генерала Драгољуба Михаиловића да организује устанак против бугарских и немачких окупационих власти, и да ће Југославија бити обновљена уз подршку Велике Британије и Сједињених Америчких Држава. Говор је завршен поклицима у славу генерала Михаиловића и краља Петра II. Одмах након овог скупа, у Доњем Романовцу формиран је месни штаб, у чији су састав ушли: Јован Митић као командант, Владимир Стојановић и Душан Ђикић као његови помоћници. У наредним данима, слични штабови основани су и у другим селима: у Горњем Романовцу (командант Стојан Нешић), Житорађу (командант Драги Милосављевић), Младенцима (командант Стојан Илић, звани Б'за) и у Балтијанцима (командант Светозар Анђелковић, звани Тоза, са помоћницима Стоименом Симићем и Љубомиром Момчиловићем).²⁷

Организација је спровођена у складу са Упутством бр. 5, према коме је свако село било обавезно да формира три чете, састављене од људства одређених годишта. Од тих чета су се даље формирали батаљони и бригаде. Команданти бригада, поред осталих обавеза, били су задужени за израду организационих спискова и прегледа. Такође је било предвиђено и одређено зборно место батаљона.²⁸ Поручник Живојин Митић је команданте месних чета упутио у начин рада организације. Сваки од команданата био је дужан да прикупи податке о броју официра, подофицира и бивших државних службеника у свом реону; да изврши категоризацију становништва према годиштима, као и да направи попис постојећег наоружања. Планина Варденик била је одређена као зборно место бригада у случају избијања општег устанка.²⁹

Равногорска активност у околини Сурдулице није прошла неопажено од стране бугарских окупационих власти. Атанас Ивановић Срећко у својој

²⁷ ЦДА, ф. 2123к, оп. 1, а.е. 20, л. 1–2, *Донесения от областен полицейски началник град Скопие Стефан Симеонов до началника на Държавна сигурностъ.*

²⁸ Према *Упутству бр. 5* било је предвиђено постојање три врста чета. У Прве чете улазили су војни обвезници од 40–50 година, у Друге чете улазили су војни обвезници од 30–40, док су у Треће чете улазили најмлађи, они од 20–30 година. Две до три Треће чете чиниле су батаљон, а два до пет батаљона једну бригаду. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том XIV, knjiga I, Vojnoistorijski institut, Beograd 1981, 20–21, 187–188.

²⁹ ЦДА, ф. 2123к, оп. 1, а.е. 20, л. 2, *Донесения от областен полицейски началник град Скопие Стефан Симеонов до началника на Държавна сигурностъ.*

књизи *У име цара Бориса и Бога* наводи да је крајем јесени 1942. године, у рејону села Брезовица код Власотинца, приликом покушаја преласка демаркационе линије ухапшен један равногорски курир. Код њега су пронађена поверљива документа, укључујући и организационе спискове.³⁰ Хапшења равногораца у Сурдулици и околним селима започела су 12. новембра 1942. године.³¹ Ухапшено је око тридесет лица, а заплењено је четрдесет пушака и већа количина муниције. Међу ухапшенима се нашао и свештеник Аранђел Стаменковић, код кога је пронађено седамнаест непопуњених бланко пуномоћја са потписом потпоручника Митића и печатом Горског штаба 153, као и пет британских златних фунти, намењених за куповину оружја и помоћ најугроженијим члановима организације.³² Убрзо су уследила нова хапшења међу становницима Сурдулице. Око осам часова ујутру, 27. децембра, на раскрсници главне улице и улице која води ка цркви и гимназији, убијен је свештеник Војислав Мицић, бугарски архијерејски намесник у Сурдулици и председник локалног бугарског Националног комитета. Истог дана Бугари су ухапсили свештеника Љубомира Анђелковића из Сурдулице, пекара Чедомира Тошића, пиљара Павла Митића и Војислава Арсића из Доњег Романовца. Сви су били познати као истакнути српски родољуби. Свештеник Арсић је ухапшен у кући убијеног Мицића, а заједно са осталом четворицом одведен је у правцу села Прекодолце, где су сви убијени у близини цркве и остављени крај пута, све док није прошао спровод са телом Мицића, рођеног у Прешеву. Бугарске полицијске власти су као извршиоце убиства Мицића означиле припаднике Равногорске организације, тврдећи да је ликвидиран због свог деловања против ње. У том контексту треба посматрати и хапшења у Сурдулици 27. и 28. децембра 1942. године. Остали ухапшени пребачени су у скопски затвор одакле је већина послата у интернацију.³³ Појава равногорске организације на анектираном подручју био је велики ударац за бугарске окупационе власти. Поводом јавног скупа на Видовдан 1942. године у Доњем Романовцу, начелник бугарске Државне сигурности наредио је 12. јануара 1943. године истрагу о томе како су бугарске локалне власти

³⁰ Атанас Ивановић Срећко, *У име Цара Бориса и Бога*, Београд 1981, 38.

³¹ ЦДА, ф. 2123К, оп. 1, а.е. 20, л. 6, *Изложение на областен полицейски началник Асен Богданов от 2. февруарий 1942. година до началника на отдел Държавна сигурност при дирекция на полицията в връзка с открития на щаб 165 на организацията на Дража Михайлович в Сурдулишко.*

³² ЦДА, ф. 2123К, оп. 1, а.е 20, л. 73–74. *Донесение от 28. декември 1942. година на главен полицейски инспектор Александър Санков в град Скопие до началника на Отдел Държавна сигурност при Дирекция на полицията град София в връзка с направените разкрития на организация на Дража Михайлович в Македония.*

³³ Исто.

то дозволиле. Како би се повећала контрола над становништвом крајем фебруара 1943. године у селу Доње Романовце смештен један борбени вод полиције под командом Тодора Живодерова, који је касније априла месеца постављен за среског полицијског начелника у Сурдулици.³⁴

Након открића равногорске организације у Сурдулици, бугарске полицијске власти дошле су до сазнања о постојању истоветне организације и у селу Белишеву, код Владичиног Хана. Том приликом откривена су и имена главних организатора. Дана 25. јануара у Белишево је пристигла група од 25 бугарских полицајаца која је извршила претресе кућа чланова организације. Том приликом, код Љубомира Величковића, млађег сина Станка Величковића, који је пре рата био финансијски стражар у Сурдулици, пронађени су организациони спискови. Станко Величковић је успео да се склони непосредно пре полицијске блокаде. Бугарске власти успеле су да ухапсе Александра Илића Чаму, дугогодишњег деловођу белишевске општине, Драгу Величковић, која је обављала курирске задатке, као и још осморо мештана. Истог дана, у селу Кунову ухапшен је Златан Стевановић Качак, жандармеријски поднаредник, код кога су такође пронађени спискови организације из више села. Сви ухапшени пребачени су у затвор у Владичином Хану. Величковић и Александар Славковић су се током 1942. године више пута састајали са капетаном Јованом Стевановићем. Сам капетан Стевановић је, у пратњи наоружане чете од 10–15 људи, једном приликом стигао у Белишево, где је организовао састанак са кругом поверљивих лица. Величковић и Славковић били су у почетку постављени за команданте чета, с тим што је остављена могућност да, уколико прикупе више од 150 пушака, могу формирати и батаљоне.³⁵

Код Љубомира Величковића пронађено је недатирано писмо капетана Јована Стевановића, упућено Станку Величковићу. У писму стоји: *„Драги Станко, (У) 12 смо данас стигли овамо. Ноћас смо се добро кретали. 12 часова непрекидно кретали и стигли на око 50 км. Посао није тежак кад хоће да раде, ствар је веома хитна, треба пожурити. Ја ћу ти ових*

³⁴ ЦДА, ф . 2123К, оп. 1, а.е. 20, л. 3, *Поверително от началника на държавна сигурност от 1. януарий 1943. година до областния полицейски началник град Скопие*; ЦДА, ф. Народен съд - 1449, оп. 1, а.е. 124, л. 286-287, *Писмени свидетелски показания на Тодор Живодеров за дейността на полковник Иван Стефанов Попов, подполковник Александър Константинов Апостолов, областен полицейски началник Богданов и областен полицейски началник Чакъров.*

³⁵ У бугарским документима дате су бугаризоване верзије имена. Према: А. Ивановић Срећко, *нав. дело*, 38, 45; ЦДА, ф. 2123К, оп. 1, а.е. 20, л. 6. *Изложение на областен полицейски началник Асен Богданов от 2. февруарий 1942. година до началника на отдел Държавна сигурност при Дирекция на полицията в връзка с открития на щаб 165 на организацията на Дража Мих Посао није айлович в Сурдулишко.*

дана доставити овлашћења за твоје и Славковићеве командире чета, као и важна документа за Моштаницу и Врање, која ћеш ти доставити до Обличке Сене неком жандарму Мики Петријином, а он ће даље. Ти имаш три села: Белишево, Белановце и Јовац. Пошто је то велики реон, узми помоћнике. Бока ће ти у томе помоћи, јер је стално на терену и познаје људе. Даћеш му овлашћење за Равну реку да нађе човека и да му га да, а он нека буде командир чете у Белишеву. Ти ћеш имати за организацију и командовање...села. Ако из тих села изађе до...³⁶ Поред овог писма, пронађен је и списак командира и водника I батаљона, са пописом даваоца коња и ордонаса. Такође је заплешен и списак чланова једне десетине, распоређених по тројкама. Поред ових организационих докумената, бугарски полицајци су нашли и један билтен са вестима са светских фронтана, датиран на 29. новембар 1942. године.³⁷

У међувремену, док су белишевски равнаторци били у затвору, 15. јануара 1943. године извршен је напад на рудник у Момином Камену и железнички мост на Јужној Морави, који су извели припадници Врањског партизанског одреда. Већ сутрадан, бугарске снаге су отпочеле масовна хапшења у селима Грделичке Клисуре.³⁸ Откриће равнаторске организације у селима у близини важне саобраћајнице, као и поменути партизански напад, довели су до бруталне реакције бугарских окупационих власти. Заплешену документацију из Белишева, обласни полицијски начелник Асен Богданов је 2. фебруара послао одељењу Државне сигурности у Софији.³⁹ Неколико дана касније уследила је најобимнија бугарска акција на анектираној територији до тада.⁴⁰ За ту прилику, у Владичин Хан су пристигли: Асен

³⁶ Писмо је писано на папиру малих димензија графитном оловком. Оригинал се чува у Централном државном архиву у Софији. Задња страна је залепљена за папир, те је немогуће прочитати, али се може претпоставити да се у наставку говори о могућности формирања батаљони, о чему је било речи у извештају Асенана Боданова од 2. фебруара 1943. године. ЦДА, ф. 2123К, оп. 1, а.е. 20, л. 7. *Писмо на капитан Ђован Стефанович до Станко Величков Милославов.*

³⁷ Вести са светских фронтана су праћене путем Радио Лондона, а затим умножаване у онолико примерака колико бригада има општина и достављане на дневном нивоу. Најчешће су читане пред ручак, а војници су имали задатак да их шире међу народом. ЦДА, ф. 2123К, оп. 1, а.е. 20, л. 8, *Обиц преглед на новините от фронтанете за 29. ноемвриј 1942. година*; Милан Матић, *Равнаторска идеја у штампи и пропаганди*, Београд 1995, 41.

³⁸ Живојин Николић Брка, *Југоисточна Србија у револуцији 1941-1945*, Београд 1979, 286.

³⁹ ЦДА, ф. 2123К, оп. 1, а.е. 20, л. 6, *Изложение на областен полицейски началник Асен Богданов от 2. февруариј 1942. година до началника на Отдел Държавна сигурно стъ при диркци я на полиция в връзка с открития на щаб 165 на организацията на Дража Михайлович в Сурдулишко.*

⁴⁰ А. Ивановић Срећко, *нав. дело*, 37.

Богданов, Христо Стоилов, Васил Цанков, Љубомир Јорданов и сви агенти обласне полицијске управе из Скопља, међу којима и Петар Чакров који је у том тренутку био на положају команданта специјалног одреда бугарске полиције „Бенковски“. Такође, у акцији је учествовао и пуковник Иван Попов, командант 52. Моравског пука у Врању, као и једна контрачета. Васил Цанков је имао код себе спискове лица која је требало ухапсити у Пољаничком срезу. За хапшење становништва у селима која су припадала Врањском срезу, била је формирана посебна оперативна група.⁴¹

У Предејане је 5. фебруара 1943. године стигло око шездесет бугарских војника и полицајаца. У ноћи између 6. и 7. фебруара, извршили су хапшења у вароши и околним селима. Том приликом ухапшено је десет активних и резервних официра и подофицира Југословенске војске, међу којима и Глигорије Стаменковић, резервни капетан II класе, раније постављен од стране Радослава Ђурића за команданта Масуричког среза. Сви ухапшени су ликвидирани у атару села Боћевица, на локалитету званом Парна Лука.⁴² У Белишево је 6. фебруара стигао одред бугарске војске и полиције под командом агента Константина Балканског. Из затвора у Владичином Хану доведено је осам раније ухапшених Белишеваца. Сутрадан су настављена хапшења у самом селу, а из Кацапуна је доведен и Глигорије Јовић, резервни капетан I класе, који је такође ликвидирао.⁴³ Рано изјутра у Белановцу је ухапшено десет лица, која су потом стрељана на локалитету Плоче. У селу Јовац ухапшено је осам лица. Чедомир Стефановић из Белановца и Милан Милосављевић из Белишева, ухапшени још у јануару, доведени су из затвора и убијени у селу Бачвишту, на месту званом Густе сливе. Сви ухапшени из Јовца били су подофицири Југословенске војске. Александар Илић Чама

⁴¹ Контрачетом командовао је Јагош које био пореклом из Црне Горе. Према: А. Трајковић, *нав. дело*, 166.

⁴² У Предејану су ухапшени Пејко Бранковић, резервни капетан I класе, Глигорије Стаменковић, резервни капетан II класе, Слободан Недељковић, резервни поручник, Драгомир Стојковић, активни пилот наредник, Владимир Митровић, резервни поднаредник, Стојадин Милошевић, резервни поднаредник, Ставра Јовић, резервни поднаредник, Петар Данковић, резервни поднаредник Сима Јанковић, резервни поднаредник и Ратомир Дамјановић, резервни поднаредник. Према: А. Ивановић Срећко, *нав. дело*, 40–41.

⁴³ Ликвидација Белишевчана је извршена у атару села Бачвишта, на месту званом *Ветрушки камен* у Видринској долини. Међу стрељанима били су ои Владимир Величковић, Љубомир Величковић, Тихомир Јовановић, Стојан Недељковић, Василије Митровић, Станко Илић, Никола Илић, Василије Ђелић, Атанасијевић Милорад и Живорад Стаменковић-Илић. Ликвидацији су присуствовали и Петар Јончев општински полицајац, Цане Андонов Панев, полицајац, Нина Пелов Маринов, шумар, Ђорђе Н. полицијски службеник, Панча Воденичаров, председник општине, Васил Стојанов, писар и Иван Лебедов, општински секретар. Према: А. Ивановић Срећко, *нав. дело*, 45–46.

доведен је из затвора у село Лепеницу и убијен код места Побигени камен, у близини манастира Дренова, заједно са још четворицом Лепеничана. Хапшење је тада успео да избегне Златко Томић Шојка из Бачвишта, али је касније ухапшен и интерниран у Бугарску.⁴⁴ Убијених и интернираних било је и у Владичином Хану.⁴⁵ Активни ваздухопловни наредник Никола Савић из Моштанице убијен је у близини потока Буновац. У Обличким Сенима су убијена два лица, а још двоје је интернирано. У Прекодолцу, у близини цркве, убијена су три мештанина. У Житорађу су ухапшена два мушкарца, од којих је један успео да побегне. Ликвидација и хапшења извршена су и у селима Полом и Репинце. У Балиновцу је 27. јануара 1943. ухапшено девет лица; у затвору су задржани Станко Божиновић и Димитрије Станојевић, који су 7. фебруара доведени у село и убијени, заједно са Душаном Поповићем. У Доњем Јабукову, бугарски полицајци су од Драгутина Поповића захтевали предају писма које му је наводно упутио Дража Михаиловић. У селу Куново, хапшење је избегао Ранђел Новаковић, који ће касније постати командант једне равногорске бригаде. Приликом покушаја бекства из затвора погинуо је Доброслав Мишић Боце, предратни саобраћајни полицајац. Драгутин Поповић, управник расадника у Владичином Хану и резервни поручник, успео је да се сакрије. У селу Гариње ликвидан је Тодор Стојановић звани Попов, ветеран претходног рата и носилац Карађорђевог звезде с мачевима. Због конфузије и сличних имена, дешавала су се и погрешна хапшења. Тако је у селу Мртваца ухапшен Александар Стојановић уместо Александра Стоичића, који ће касније постати заменик команданта равногорског батаљона.⁴⁶ Биланс ове велике бугарске акције на подручју Пољаничког среза био је 136 убијених лица из 40 села.⁴⁷

Да равногорска организација није била разбијена у селима на левој обали Мораве потврђује и чињеница да је 25. марта 1943. године разоткривена њена структура у селима Врањског среза. У рејону села Власе, приликом покушаја преласка демаркационе линије, ухапшени су Зарије Васиљковић из Оруглице

⁴⁴ У Белановцу су стрељани Благоје Ђорђевић, Ђорђе Ђорђевић, Душан Томић, Милан Ђорђевић, Златко Ђорђевић, Јордан Стаменковић, Радивоје Милосављевић, Ђорђа Јовановић и Војин Станојевић. У Јовцу су поред Милана Милосављевића убијени и Јосиф Крстић, Станко Димитријевић, Милутин Цветковић, Стојадин Стојановић, Александар Тошић, Стаменко Димитријевић и Миодраг Антић. Према: А. Ивановић Срећко, *нав. дело*, 48–50, 51–54.

⁴⁵ угарски полицајци су у Владичином Хану ухапсили Димитрија Тасића, Драгољуба Јовића, Боцу Мишића, Мирка Петровића и још два лица. Боца Мишић убијен је истог дана. Једно лице из села Калиманце убили су код Алакинца, а остале су интернирали у логор *Гонда вода* код Асеновграда.

⁴⁶ А. Ивановић Срећко, *нав. дело*, 51–55, 60–64, 83.

⁴⁷ *Исто*, 281–287.

и Миле Миленковић из Стајковца код Сурдулице, са пребивалиштем у Моштаница. Овим поводом откривена је организација у следећим селима: Моштаница, Осатица, Струганица, Гумериште, Тесовиште, Обличка Сена, Пљачковица, Бресница, Ранутовац, Суви До, Мечковац, Балиновац, Мазараћ и Стубла. Расветљена су и имена команданата чета III батаљона Моравске бригаде, као и подаци о целокупном људству. Опсежна акција хапшења спроведена је 29. априла 1943. године. Том приликом ухапшено је педесет пет војно способних Срба, који су, током транспорта ка Врањској полицијској управи, сви до једног ликвидирани.⁴⁸ Послератна историографија дуго је заступала став да многи од стрељаних 7. фебруара нису били свесни свог чланства у равногорској организацији, да су спискови били фиктивни, па чак и да су нека лица активно сарађивала са Народноослободилачким покретом. Међутим, чињенице указују на супротно: спискови су били стварни, а организација веома снажна. О томе сведочи и податак да је само из села Куново 1944. године равногорским јединицама приступило осамдесет мушкараца.⁴⁹

Закључак

Формирање и деловање равногорске организације у масуричком и пољаничком срезу представљају значајан и комплексан сегмент ширег процеса организовања антифашистичког покрета под окриљем Југословенске војске у отаџбини током Другог светског рата. У тешким и неповољним условима бугарске окупације, када је локално становништво било изложено жестоким репресалијама, локални официри попут потпоручника Живојина Митића и капетана Јована С. Стевановића успели су да искористе подршку месне заједнице и искуства прератних четничких активиста како би оформили мрежу отпора која је својим деловањем имала значајан утицај на одбрану и очување српске националне свести у овом региону. Ова организација, утемељена на бази непокорних ратника из Априлског рата, младих момака који су бежали од регрутације у бугарску војску, као и села са јаком родбинском и патриотском повезаношћу, показала је способност

⁴⁸ Команданти чета били су Милан Манојловић из Моштанице, (реон Осатица-Бресница) Чедомир Костић из Ранутовца (реон Ранутовац Суви Дол), Петар Младеновић из Клашнице (реон Клашница-Мечковац-Пљачковица), Богослав Станковић, из Балиновца (реон Балиновце), Стојан Богдановић и Милутин Стефановић, из Стубла (реон Стубал), и Ђорђе Манасијевић из Моштанице. Према: ЦДА, ф. 2123К, оп. 1, а.е. 20, л. 13. *Поверително донесение на областен на областен полицейски началник Асен Богданов от 5. май 1943. година до Дирекција на полицията отдел Държавна сигурност*

⁴⁹ А. Ивановић Срећко, *нав. дело*, 37, 77–78.

да мобилише људе и створи покрет отпора у условима најстроже контроле и притиска.

Положај масуричког и пољаничког среза имао је стратешки значај, јер се налазио на раскршћу путева између централне Србије и јужне Старе Србије, што је омогућавало ширење организације дубље према југу, али и функционисање као важна тачка координације отпора. Војно устројство равногорске организације, које је обухватало именовање команданата, формирање чета и батаљона, као и интеграцију у шири корпусни систем под командом мајора Радослава Ђурића, омогућило је успостављање прецизне структуре деловања.

Упркос изузетно тешким условима окупације и сталном притиску, како од бугарских власти тако и од комунистичких активиста, равногорци су показали солидан степен организованости. Њихова способност да мобилишу људство и да делују у строго конспиративним условима, представља доказ континуитета и снаге српског војног отпора у околностима које су биле веома неповољне. Активности равногорске организације у масуричком и пољаничком срезу током 1942. и 1943. године представљале су незанемарљив облик отпора окупационим властима. Међутим, организација није била имуна на издаје, хапшења и недостатак централизоване комуникације, што је делимично угрозило њену функционалност.

Једна од најдраматичнијих фаза деловања равногорске организације било је брутално угушење покрета од стране бугарских окупационих власти почетком 1943. године, када су масовна хапшења, интернације и стрељања представљали најжешћи удар на поменуто герилску структуру. Ипак, и поред ових сурових мера, покрет није потпуно уништен, што потврђују наставак активности у каснијим месецима и ратним годинама, као и прикључивање нових чланова.

Истраживање архивске грађе, сачуваних докумената и сведочанстава ових догађаја открива важност критичког преиспитивања послератне историографије, која је често минимизовала или у потпуности игнорисала допринос равногораца на овом подручју. Разматрање равногорског покрета у ширем историјском и геополитичком контексту балканског ратишта и окупационих политика Бугарске према српском становништву омогућава боље разумевање сложености и важности свих облика отпора током Другог светског рата на југу Србије.

Прилог:
Списак припадника III батаљона Моравске бригаде
Јужноморавског корпуса ЈВуО стрелјаних крајем априла 1943.
године у околини Врања⁵⁰

Бресница:

- 1) Бранко Милованџ (Бранко Миловановић)
- 2) Влайко Стоилковџ (Влајко Стоилковић)
- 3) Петџрџ Томовџ Маневџ (Петар Томе Манић)
- 4) Стоянџ Младеновџ (Стојан Младеновић)
- 5) Стојадинџ Стошкичџ (Стојадин Стошкић)
- 6) Раде по прекорџ Шушџ (Раде звани Шуша)
- 7) Стоянџ Пешевџ Христовџ (Стојан Ристе Пешић)

Осатица и Моштаница:

- 8) Свџтозарџ Милановџ Антовџ (Светозар Милана Антић)
- 9) Любомирџ Милановџ Антовџ (Љубомир Милана Антић)
- 10) Миланџ Стојановџ Антовџ (Милан Стојана Антић)
- 11) Стојадинџ Свџтозаровџ Трајковџ (Стојадин Светозара Трајковић)
- 12) Ѓока Милушевџ Манасевџ (Ѓока Милоша Манасијевић)
- 13) Миланџ Станоевџ Тасевџ (Милан Станоја Тасић)
- 14) Бодимирџ Крџстевџ (Будимир Крстић)
- 15) Пера Велимировџ Стоилковџ (Пера Велимира Стоилковић)

Ранутовац:

- 16) Благој Стојановџ Миленковџ (Благоје Стојана Миленковић)
- 17) Иванџ Владовџ Величковџ (Јован Владе Величковић)
- 18) Наца Трајковџ Станевџ (Наца Трајка Станић)
- 19) Любомир Величковџ Ивановџ (Љубомир Величка Јовановић)

Суви Дол:

- 20) Душанџ Антовџ (Душан Антић)

⁵⁰ Списак је написан на бугарском језику и налази се у Централном државном архиву у Софији међу извештајима скопског обласног полицијског начелника Асена Богданова који су упућивани Дирекцији полиције, Одељењу државне сигурности у Софији. Списак садржи 55 имена, међутим због оштећења документа успели смо да прочитамо 44 имена и презимена која су дата у изворном облику. Потребно је и нагласати да су због асимилационе политике окупационих власти сва имена бугаризована.

Балиновац:

- 21) Антанасъ Петровъ Ивановъ (Антанас Јована Петровић)
- 22) Душанъ Антанасовъ Петровъ (Душан Антанаса Петровић)
- 23) Владимиръ Станковъ Христовъ (Владимир Станка Ристић)
- 24) Перо Томовъ Мянковъ (Пера Томе Менковић)
- 25) Сава Здравковъ (Савава Здравка)

Остали припадници:

- 26) Благој Мирковъ (Благоје Мирковић)
- 27) Стоянъ Милановъ Тасевъ (Стојан Милана Тасић)
- 28) Цветко Ивановъ Ильо (Цветко Јована Илић)
- 29) Александъръ Ильо (Александар Илић)
- 30) Чедомиръ Петровъ Стошевъ (Чедомир Петра Стошић)
- 31) Велимиръ Костовъ Славковъ (Велимир Косте Славковић)
- 32) Никодия Сентовъ Иванчичъ (Никодије Сенте Иванчић)
- 33) Аврамъ Димитровъ Сташевъ (Аврам Димитрија Сташевић)
- 34) Златко Ноевъ (Златко Нојевић)
- 35) Елесь Сулеймановъ (Елез Сулејмановић)
- 36) Миланъ Костовъ Цвѣтковъ (Милан Косте Цветковић)
- 37) Радойко Томовъ Стояновъ (Радойко Томе Стојановић)
- 38) Душанъ Илиевъ (Душан Илић)
- 39) Радованъ Аритоновъ Богдановъ (Радован Аритона Богдановић)
- 40) Аритонъ Денчевъ (Аритон Денчић)
- 41) Василь Георгиевъ Антоовъ (Василије Ђорђе Антић)
- 42) Аспарухъ Димитровъ (Аспарух Димитријевић)
- 43) Стоянъ Манасиевъ Христовъ (Стојан Манасија Ристић)
- 44) Радко Стоилковъ Цвѣтковъ (Ратко Стоилка Цветковић)

Необјављени извори:

Централен државен Архив Софија

Фонд: Народен съд – 1449

Фонд: Полицейски архив – Общи дела – 2123К

Објављени извори:

Българското управление във Вардарска Македоня (1941-1944): документален сборник, Софија 2011.

Зборник документа и података о народноослободилачком рату народа Југославије, том VII, књига I, Београд 1952.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XIV, knjiga 1, Beograd 1981.

Ристановић Раде, Живковић Милутин, Чорбић Милош, *Радио-депеше Југословенске војске у отаџбини*, Београд 2021.

Трајковић Александар, *Свитање над Моравом: Врање у НОБ*, Београд 1976.

Штампа:

Службени војни лист, (1928-1939)

Правда, 1928.

Литература:

Динчић Александар, Антић Дејан, „Организација војних формација Југословенске војске у отаџбини у Македонији”, *Баштина*, свеска 41, Лепосавић 2016, 211–230.

Životić Aleksandar, „Četničke jedinice Vojske Kraljevine Jugoslavije”, *Istorija 20. veka*, 1/2011, Beograd 2011, 39–47.

Жикић Милош, „Лесковац и околина у Априлском рату”, *Лесковачки зборник*, LIX, Лесковац 2019, 291–303.

Ивановић Атанас Срећко, *У име Цара Бориса и Бога*, Београд 1981.

Књига о Дражи, приредио: Радоје Ј. Кнежевић, свеска I, Виндзор 1956.

Матић Милан, *Равногорска идеја у штампи и пропаганди*, Београд 1995.

Манасијевић Јован, Сурдулица у НОБ: сећања учесника, књига I, Сурдулица 1986.

Милошевић Павле, *Југословенска војска у отаџбини 1941–1945*, Београд 2005.

Николић Коста, *Историја Равногорског покрета*, књига I и II, Београд 2014.

Pavlović Momčilo, „Kosta Milovanović Pećanac u međuratnoj Jugoslaviji”, *Istorija 20. veka*, 2/2000, Beograd 2000. 45–58.

Павловић Момчило, Митровић Немања, „Коста Миловановић Пећанац и формирање четничке организације на југу Србије 6. април – 27. август 1941. године”, *Лесковачки зборник*, XLI, Лесковац 2021, 175–198.

Станковић Петар Љуба, *Власотинце и околина у ратовима и револуцији*, Власотинце 1979.

Stojiljković Miroslav, „Bugarska kao saveznica sila Osovine u okupaciji Srbije”, *Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX veku*, Zbornik radova 2, Beograd 1982, 249–311.

Стојковић Живан, Ракић Хранислав, Илић Никола, *Четници у Лесковачком крају 1941-1944.*, Лесковац 1993.

Терзиоски Растислав, *Окупацијата на Македонија 1941–1944*, Скопје 2009.

Тешић Драган, „Gerilski rat u planovima Vojske Kraljevine Jugoslavije”, *Istorija 20. veka*, 2/1995, Београд 1995, 91–102.

Трајковић Александар, *Тако су их учили: Врањски округ у НОБ 1941–1945*, Београд 1979.

Čulinović Ferdo, *Slom stare Jugoslavije*, Zagreb 1958.

Summary

Dejan D. Antić, Stefan Stojanović

**THE EXPOSURE OF THE RAVNA GORA ORGANIZATION
IN THE POLJANICA AND MASURICA DISTRICTS
IN LATE 1942 AND EARLY 1943**

This article investigates the discovery and suppression of the Rana Gora (Yugoslav Army in Fatherland) organization in the Masurica and Poljanica districts during the late 1942 and early 1943 by the Bulgarian occupation authorities. Drawing on newly available archival sources, it challenges the distorted interpretations of communist-era historiography and provides a more accurate reconstruction of events. The study also examines the policy employed by the Bulgarian occupation regime in combating Serbian National resistance led by general Dragoljub Mihailović. The findings contribute to a deeper understanding of the dynamics of occupation, resistance and repression in southern Serbia during World War II.